

COROLLARIUM

Köszöntőkötet a 90 éves Dávid Gyula tiszteletére

Szerkesztette
BARTHA KATALIN ÁGNES

KOLOZSVÁR, 2018

A könyv megjelenését támogatta:

© EMKE, 2018
Szerzők, 2018

Kiadja az
Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
és az
Erdélyi Múzeum-Egyesület
Felelős kiadó: Biró Annamária

Szerkesztette: Bartha Katalin Ágnes
Lektorálta: Egyed Péter
Korrektúra: Demeter Zsuzsa
Műszaki szerkesztés: Virág Péter
Borítóterv: Unipan Helga

Nyomdai munkálatok:
Misztótfalusi Kis Miklós Református Sajtóközpont, Kolozsvár
Ügyvezető igazgató: Dávid Zoltán

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Corollarium : Köszöntőkötet a 90 éves Dávid Gyula tiszteletére / Bartha Katalin Ágnes
(ed.). - Cluj-Napoca : Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018
ISBN 978-606-739-105-3

I. Bartha, Katalin Ágnes (ed.)

TARTALOM

Széman Péter

Előszó helyett (Tisztelgés a 90 éves Dávid Gyula előtt)	7
---	---

TÖRTÉNELEM, NÉPSZOLGÁLAT, SZAKMAISÁG

Balázs Imre József

A könyvek útja	11
----------------------	----

Egyed Emese

Az Újmódi gonosztevő (A példázatosság drámai kísérlete)	12
---	----

Mester Béla

Eposz, kulturális emlékezet és nemzeti kultúra a reformkorban	23
---	----

Egyed Ákos

A Székely Oklevéltár születésének történetéhez (Szabó Károly irataiból)	31
---	----

Gaal György

Hegedüs Sándor, a szülővárosához holtáig hú közigazdász-politikus	37
---	----

Lőrincz D. József

A népszolgálat közéleti-politikai gyakorlata és annak elutasítása	62
---	----

Máriás József

„A nagy erjesztő”	73
-------------------------	----

Keszeg Vilmos

Balázs Ferenc az emlékezetben	78
-------------------------------------	----

1956 ERDÉLYBEN

Czegő Zoltán

Dávid: A zárka ingyenes	99
-------------------------------	----

Nagy Benedek

Egy homokvihár története	101
--------------------------------	-----

Vitéz Kiss Béla

Emlékmentő Dávid Gyula	105
------------------------------	-----

Lay Imre

Hivatás és megélhetés között, a börtönévek után	109
---	-----

Lőrincz György

„Én nem voltam okos” (A felemelt fő magyarázata...)	113
---	-----

Benkő Levente

Mert következnie kellett.....	117
-------------------------------	-----

Kónya-Hamar Sándor

Házsongárdi mécsesek	120
----------------------------	-----

Pál-Antal Sándor

Kacsó Tibor, a politikai elítélt.....	123
---------------------------------------	-----

ÉLETMŰVEK METSZÉSÉBEN

Demény Péter

Tér.....133

Gálfalvi Zsolt

Pontosítás134

Sipos Gábor

A kutató segítsége: Adalékok az erdélyi református püspöki levéltár
XX. századi történetéhez.....137

Kozma Dezső

Örökségünk őrzője.....141

Berki Tímea

Tolnai-olvasatok: A történetmondás változatai.....144

Nagy Béla

Petelei István kolozsvári stációi153

Imre László

Korélmény és „továbbírás” (Reményik Sándor: *Bánk bán utolsó monológja*)...162

Csapody Miklós

Bánffy Miklós-redivivus169

Cseke Péter

Páskándi Géza könyvszerkesztői életideje.....177

Bartha Katalin Ágnes

Kultúrpolitika és kisebbségi szerepvállalás:
Domokos Géza külföldi útjai (1949–1982).....194

Diatcu-Schmidt Helén

Dávid Gyula la Editura Kriterion207

Dáné Tibor Kálmán

Életképeim – Dávid Gyulával. Dávid Gyula 90.....210

MEGSZÓLÍTOTT-MEGSZÓLALÓ

Vetési László

Árapataki gyermekkorom 11 esztendeje221

Dávid István

Bátyámról – mozaikok, három tételben.....236

Erdélyi Lajos

Kedves jó Barátom!245

Páskándiné Sebők Anna

Igaz szeretettel Dávid Gyulának.....250

Vofkori Mária

Változatlanul.....252

Vallasek Júlia

Egy interjú háttértörténete256

KÉPMELLÉKLET

.....259

EPOSZ, KULTURÁLIS EMLÉKEZET ÉS NEMZETI KULTÚRA A REFORMKORBAN*

A következőkben megvizsgálom, hogy a reformkor eposz körüli vitái tárgyalhatók-e *pusztán* műfajelméleti eszmecserékként és értelmezhetők-e a *korszerűség* fogalmát a középpontba állítva, majd rekonstruálom a kor formálódó történeti szaktudományainak viszonyát az eposztól megkívánt narratívákkal. Ezután szükséges tárgyalni az *eposz korszerűségének* problémáját, ahogyan az a kor vitáiban fölbukkan, majd kitérek az eposz műfajának, valamint a hősepika történeti kutatásának a további történetére az irodalomtörténetben és más társdiszciplínákban. Végezetül utalok arra, hogy a *költői és történeti hitelnek*, valamint e kettő viszonyának motívumát a kulturális emlékezet szerepét taglaló mai diskurzus keretében Jan Assmann elméletének segítségével volna lehetséges napjainkban újraértelmezni.

Az eposz mint műfaji kérdés a reformkorban

Az eposzról szóló vita közvetlenül kapcsolódik a kor esztétikai irodalmához. A polémiát kirobbantó megjegyzés a Hugh Blair első teljes magyar fordításáról írott könyvismertetésben szerepel: „nálunk a dráma némileg még idő előtti s egyedül a líra és eposz igazán korszerű, a regény az kezd lenni, s a dráma ideje még következni fog”.¹ Szontagh Gusztáv itt Blairnek az eposz műfaját érintő gondolatait aktualizálja a magyar irodalom állapotára, mintegy felhívva a magyar olvasó figyelmét arra, hogy a Blair munkájában olvasottak nálunk is aktuálisak. Szontagh álláspontja az egyszerű megfogalmazás ellenére összetett. Tisztában van azzal, hogy az európai

* Írásom a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából 2017-ben a Nyíregyházi Egyetemen tartott előadásomon alapul, az itt közölthöz képest jelentősen bővített változata megjelent: MESTER Béla, *Eposz, kulturális emlékezet, nemzeti kultúra: A reformkor és a következő évtizedek nemzeti emlékezetkultúrájáról Arany János ürügyén*, Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2017/4, 32–43.

1 SZONTAGH Gusztáv, *Blair Hugo retorikai és esztétikai leckéi = Tollharcok: Irodalmi és színházi viták 1830–1847*, Szerk. SZALAI Anna, Bp., Szépirodalmi, 1981, 323. Az 1839 folyamán lefolytatott vita során megjelent minden szöveg elérhető ebben a kiadásban.

esztétikában vita folyik az eposz időszerűségéről, kétségek merültek föl a műfaj folytathatóságát illetően; ezért reflektál külön is Blair megjegyzésére. A *korszerű* kifejezést leíró értelemben használja: nem az a korszerű, ami *progresszív*, hanem ami *jellemző* a kortárs magyar irodalomra, akár örülünk ennek, akár szégyenkezünk miatta. Szontagh tehát az eposzt jellemzőnek tartja kora magyar irodalmára, sejteni lehet, hogy ezt a helyzetet nem gondolja hosszan fenntarthatónak, ám az nem derül ki, hogy *meddig* tartja érvényesnek. A drámáról írottakban pusztán arról van szó, hogy alig vannak jó magyar drámák a színpadon. A legfontosabb és a legfigyelemreméltóbb azonban a regény modern műfajának a szóba hozása: „a regény [korszerű] kezd lenni”. (Szontagh két évvel azelőtti kritikájában üdvözölte a később szállóigévé vált szavakkal – „Uraim, le a kalapokkal!” – Jósika Miklós *Abafi*-jában azt a modern, ha tetszik, *korszerű* magyar regényt, amelyre már régóta várt az irodalmi közvélemény.)²

Toldy Ferenc vitáikkein látszik, hogy olyan szerző írta, aki már régebben is fontos problémának gondolta az eposz korszerűségének a kérdését. Blair szövegéhez híven, ám a magyar irodalom állapotaitól eltávolodva élezi ki az eposz és a dráma ellentétét. Megszólalásai középpontjában nem az érintett műfajoknak a magyar irodalomban megjelenő példái állnak, hanem valamely eszmény, amelyet követnie kell a magyar irodalomnak, hogy utolérje az európai korszellemet. Ennek a kiindulópontnak az ismeretében érthető meg álláspontja a dráma korszerűségéről az eposzsal szemben; ez a normatív vélekedés független attól, hogy valójában *milyen* eposzok és drámák jelentek meg az akkori magyar irodalomban.

A részint műfajelméleti jellegű, részint a szépirodalom fejlődése gondolatát a korszerűség fogalmán keresztül megjelenítő vitának azonban lehetséges még legalább egy fajta olvasata. A vitának mind a két résztvevője úgy tekint a felmerülő műfajokra, mint amelyek a nyilvánosság valóságosan létező, illetve kívánatos szerkezetét jelenítik meg. Ez a dráma esetében a legfeltűnőbb, itt a vitázók az élő korabeli magyar színházi kultúra egészéről beszélnek. Az áll a diskurzus középpontjában, hogy melyik az az intézményszerű nyilvánosságforma a műfajok mögött, amelyre alapozva meg lehet alkotni a modern nemzetet mint kommunikációs közösséget. Toldy kora színházi életében az archaikus eposz elveszett szóbeli kommunikációjának a világát reméli visszatérni, míg Szontagh a regény jelentőségének fölvilágításával inkább a modernitás tipográfiai közösségét kísérel meg körülírni.³

2 TORNAY [SZONTAGH Gusztáv], [Cím nélküli recenzió az *Abafiról*], Figyelmező, 1837, 127–129.

3 A vita elemzését Toldy szemszögéből lásd: DÁVIDHÁZI Péter, *Egy nemzeti tudomány születése: Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet*, Bp., Akadémiai–Universitas, 2004, 683–684. Szontagh oldaláról: MESTER Béla, *Szontagh Gusztáv „magyar filozófiája”* = M. B., *Magyar*

Elbeszélés a szépirodalomban és a tudományban

Az *eposzi kor*, *drámai kor* vitában Toldy nem mondta ki a végső szót az eposzról. A húszas évek nemzeti eposz melletti lelkesültsége és a harmincas években megfogalmazott, ezzel lényegében ellentétes vélekedés után mindvégig ambivalens marad a viszonya a műfajhoz, és ezzel az ambivalenciával győzi meg végül az eposzsal kapcsolatban szintén súlyos alkotói és elméleti aggályokat megfogalmazó Arany Jánost a már elkezdett és sikeres vállalkozás értelméről, és veszi rá a *Toldi* folytatására, illetve a hun trilógia elkezdésére. (A húszas évek naiv lelkesedésének töretlen fenntartása aligha ért volna el eredményt. Annak érzékeltetése azonban, hogy a közös dilemmák ellenére, a szerző eposzi tehetségére és a nemzeti irodalom e tekintetben tapasztalható hiányára való tekintettel volna szükség a folytatásra, elérte a hatását, a szándékolt irányban befolyásolta Arany írói működését.) Annak megértéséhez, hogy miért volt ez mindkettőjüknek és mindkettejük hallgatóságának olyan fontos kérdés, nem elég az *eposzi kor*, *drámai kor* vitában megfogalmazottakat figyelembe venni, hiszen az ott megszólalók részéről *korhoz kötött* a nemzeti eposz megvalósíthatósága, és a vitázók által kifejtetteket továbbgondolva éppenséggel arra juthatunk, hogy a valamely korszakban az egyik műfaj által betöltött funkciókat más történeti korokban más formáknak kell betölteniük. Ez különösen igaz akkor, ha elfogadjuk, hogy a vitában a műfajelméleti terminológia mögött a nyilvánosság tereinek szerkezetéről van szó. Ebben a keretben lehet alternatívája a dráma az ősi eposznak: a szent liget ünnepein az ősök dicsőségéről éneklő bárd meghallgatására összegyűlt archaikus közösséget mint a herderi *publikum* egyik formáját föl váltja a másik nyilvánosságforma, amelynek jelképe a modern színház polgári *közönsége*ként elképzelt nemzet.

Az eposznak ezen a kicserélhető, más irodalmi formák által is betölthető nyilvánosságszervező funkcióján felül kellett lennie a kortársak gondolkodásában valami más, nehezebben helyettesíthető funkciójának is, amelyről nem lehetett könnyen lemondani azután sem, hogy valaki elvben belátta az eposz időszerűtlenségét korának irodalmában. Ez a *nagy elbeszélés* megfogalmazásának lehetősége és kötelessége, amely részint konkurens, részint támogatója a történeti tudományoktól ugyanebben a korban, ugyanabban a nyilvánosságban megkívánt nagy nemzeti elbeszélésnek.

Az éppen a XIX. század közepén szakdiszciplínává váló történettudomány saját feladat-meghatározásában ugyanúgy a nemzet számára megfogalmazott, a jelen számára tanulságokkal szolgáló elbeszélés megalkotását

tartotta feladatának, mint a történeti tárgyú irodalom. Legjellemzőbb példája ennek a szerepfelfogásnak Wenzel Gusztáv programadó cikke, amely már a címében is jelzi, hogy a történettudomány végső célja egy *elbeszélés* megalkotása.⁴ Ebben a szerepfelfogásban kevésbé válik el egymástól a nemzeti közösség kollektív kulturális emlékezetének őrzése, alakítása és az elfogulatlan történettudományi kutatás. Megnyilvánul ez abban is, hogy a nemzeti keretek között kiépülő, akkoriban létrejövő történeti tudományok, amint az a kor vitáiból kiderül, hajlamosak abszolutizálni azokat az írott forrásokat, amelyek maguk is valamilyen megformált elbeszélést tartalmaznak, a száraz adatokat tartalmazó feljegyzésekkel, illetve a néma régészeti leletekkel szemben. A XIX. század egyik legfontosabb ilyen jellegű vitájában, az úgynevezett *tudomány, magyar tudós* vitában például Toldy Ferenc Szontagh Gusztávval szembeni érvelésében a nyilvánvaló képtelenségek közé sorolja, és a dilettantizmus jelének tartja azt a nézetet, hogy a *régiségbúvároknak* (ideértve a régészeket is) bármilyen szerepük lehet egy történeti elbeszélés megfogalmazásában. Szontagh a maga részéről szintén erősen fogalmaz azokkal a magyar őstörténeti spekulációkba bocsátkozó tudós szerzőkkel kapcsolatban, akik a bizánci és szláv krónikák néhány szórványos megjegyzéséből messzemenő következtetéseket vonnak le, ugyanakkor a terep éghajlati, felszíni, régészeti, mai gazdálkodási és néprajzi adatainak vizsgálatát a történettudomány rangján alulinak gondolják. (A vitában nagyjából Toldy álláspontja mellett érvel Wenzel Gusztáv is; cikkei későbbi, főntebb idézett összegzése előzményeinek is tekinthetők. A vita elemzésére a közelmúltban részletesebben is kitértem.)⁵

Az új, nemzeti keretben intézményesült történeti tudományok narratíváinak és a reprezentatív nemzeti szépirodalomban megfogalmazandó elbeszélés párhuzamának gondolatát hosszan tárgyalja főntebb már idézett munkájában Dávidházi Péter. A jelenséget Toldy és Arany viszonyára alkalmazva így foglalja össze: „[m]ert hiába sikerült [Toldynak] Aranyt nemzeti eposz írására ösztökélnie, egy ódon műfaj megújítására bujtogatnia, [...] a közösségi eredetmonda ideológiai funkcióját immár nem a nemzeti eposz volt hivatva betölteni, nem is bármilyen szépirodalmi mű, hanem éppen az a másfajta reprezentatív nemzeti nagyelbeszélés, amely az új tudományág gyümölcszeként kínált táplálékot a mindinkább genealogikus önigazolásra szoruló nemzeti tudat számára”.⁶

4 WENZEL Gusztáv, *Magyar történelem, vagy is történetkutatás, történettudás, és történetírás Magyarországon. I–II*, Kelet Népe, 1856, 134–146; 223–244.

5 MESTER Béla, *Vita a magyarok őstörténetéről Világos után = Tudomány és hagyományörzés*, Szerk. SUDÁR Balázs [et al.], Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2014, 351–363.

6 DÁVIDHÁZI, *Egy nemzeti tudomány születése...*, i. m., 356.

A szépirodalom és a historikus tudományok (az iménti példában az irodalomtörténet) elbeszéléseinek XIX. századi párhuzama azonban nem magyarázza meg, hogy ugyanezen, elbeszélésekben gondolkodó tudományoság egyik alapító atyja, Toldy Ferenc miért „bujtogatta” „egy ódon műfaj megújítására” Arany Jánost, és ő minden kételkedése mellett miért állt mégis kötélnek. Úgy tűnik, éppen a születő irodalomtörténet elbeszélő sémájába nem illenek bele azok a meggondolások, amelyek, úgy tűnik, továbbra is igényt támasztottak a nemzeti eposzra. Ezen a ponton kell más szempontból visszatérnünk az eposz korszerűségének a kérdéséhez.

Az eposz korszerűsége

Az eposzról folyó XIX. századi magyar gondolkodás két alapeleme volt a *műfaji, esztétikai* meggondolás a *modern nemzet nyilvánosságtere* megteremtésének igényével a háttérben, valamint az a narratívaalkotás, amely párhuzamosan jelentkezett a szépirodalom bizonyos reprezentatív műfajaiban és a történeti jellegű, újonnan felépített „nemzeti tudományokban”, a „közöségi eredetmonda” funkcióját betölteni szándékozván egyszerre riválisként és egymás támogatójaként. Kérdés maradt, hogy ezen a *nagy elbeszélést* megalkotni kívánó programon belül miért tértek vissza újra és újra a korszak gondolkodói az eposz műfajához, és miért nem elégedtek meg az időközben megjelenő és a nemzeti emlékezet fontos funkcióit is betölteni kezdő történelmi regénnyel vagy magával a történetírással.

A válasz egyrészt a népiesség programjának belső logikájában rejlik. Amint Arany János *Népiességünk a költészetben* című vázlatában világosan kifejti, a regény és a novella népiességére való törekvés mindig mesterkéltnél marad, az úgynevezett *népszínmű* pedig sohasem volt abban az értelemben népies, ahogyan ő használta ezt a terminust. Ezeknek a műfajoknak *nemzeti*eknek kellene lenniük, értve ez alatt a modern polgári nemzetet, amelyben a nemzetbe beemelt népnek *már* nincsen szüksége valamilyen sajátos műfajra. A népiesség irodalmi programja történeti korhoz kötve jelenik meg: a modern nemzet kialakulásakor, kulturális megalkotásakor (vagyis a szerző saját korában) van alapvető szerepe, de nem egyeztethető össze minden műfajjal, és kiváltképp nem a modernebbekkel.⁷ Ezek után az eposzra a *múltrekonstrukció* feladata marad. Mégpedig nem mindenfajta múltbeli történeté, hanem csak a nemzeti „eredetmonda” szerepét betölteni képes legrégibbi múlté, amely már csak régiségénél és a feldolgozható költői forrá-

7 ARANY JÁNOS, *Népiességünk a költészetben* = A. J., *Tanulmányok és kritikák*, Szerk. S. VARGA PÁL, 2. jav. kiad., Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012, I. köt., 78–80.

sok természeténél fogva is az irodalmi népiesség eszköztárával dolgozható föl a legkézenfekvőbb módon.

Az új eposzok megírhatóságáról szóló műfajelméleti és esztétikai viták mellett pontosan ez a költői múltrekonstrukcióként felfogott eposzszervezési lehetőség állott időről időre az európai irodalmi közvélemény érdeklődésének középpontjában. Az eposzrekonstrukció európai fejleményeit mindenkor élénken tárgyalta a magyar irodalmi közvélemény, ezek mintának számítottak. Közismert, hogy a magyar reformkor idején állítják össze a *Kalevala* különböző változatait, a kor számára elfogadható rekonstrukciós és szerkesztési eljárásokat célszerű ezen az ismert példán bemutatni. A finn eposzt valóban kiterjedt gyűjtőmunka alapján állították össze, az összeállítás, a válogatás és ennek révén a cselekmény szerkezeti konstrukciója azonban Lönnrotnak, Arany kortársának a munkája. Az eposz hatás-történetéhez tartozik Kreutzwald észt *Kalevipoeg*-kiadása 1861-ben, vagyis azon az időszakon belül, a *Toldi estéje* és a *Buda halála* között, amikor Toldy és Arany éppen próbálták egymást és önmagukat meggyőzni az eposz folytathatóságáról az ősi hősepika egyfajta rekonstrukciójának formájában.

Szabadabban bánik a hagyománnyal a svéd nemzeti eposz, a *Frithiofs saga*, Esaias Tegnér alkotása. A mű részlete hamar megjelent magyar fordításban,⁸ rövid, de szóhasználatában figyelemre méltó bevezetővel, amelyet érdemes teljes terjedelmében idézni: „Jegyzés. E' miv ama' hires Svéd Költőtől Tegner Püspöktől való; ki azt egy ilyen nevű nemzeti regéből, melly északon a' 13-ik század' vége olta versben, prózában többféle formákba öntve ismeretes, romános éposszá alkotta. A' munka remek, 's nem csak otthon nyert kedvességet, hanem a' német napos-írásokban belőle közlött töredék-fordítások külföldön is először mindjárt nagy enthusiaslussal fogadtattak. — Az Eposz' hőse Frithióf; mezeje Norvégia; cifrái: az északon divatban volt eredeti mythószok.”⁹ A hősepikai anyag tehát régi, hiteles és nemzeti, formája meghatározatlan (vers és próza), a megformálás Tegnér személyes érdeme, műfaja a talányos „romános éposz”, amit a modern olvasó akár (verses) regényként is olvashat, de a következő mondatban már minden aggály nélkül „eposz” a megnevezés. Az északi germán mitológiai elemek jelenléte, amelyeknek magyar megfelelői a későbbi, eposzról szóló diskurzusban annyi gondot okoztak Aranynak is, itt még elintézhetőek az-
zal, hogy ezek a történetnek csupán a „cifrái”, a lényegét (a hős jellemfejlődését) nem, vagy csak külsődlegesen érintő, érdekes díszítései.

A korszak híres, a hősepika rekonstrukciója körébe tartozó hamisításának története tartozik még a magyar eposzdiskurzus nemzetközi környeze-

8 FÁBIÁN Gábor, *Próba fordítás Frithiof nevű svéd eposzból*, Koszorú, 1828, 87–94.

9 Uo., 87.

téhez, Václav Hanka tevékenysége a *királyudvari kézirat* címmel előbb híressé, majd, a leleplezés után inkább hírhedtté váló, ősinek mondott cseh hősmondák hamisításában. A csehek is abból a tapasztalatból indultak ki, hogy nemzeti emlékezetük valamilyen fontos részéről megfeledkeztek, nem rendelkeznek élő hagyománnyal, ezért ezeket rekonstruálni kell, természetesen írott források alapján. Ezért vált a királyudvari kéziratnak előbb a híre, majd a magyar fordítása olyan nagy hatásúvá a magyar irodalomban.¹⁰ Arany János *Naiv eposzunk* című, 1857-ben keletkezett, 1860-ban kiadott rövid írása, amely a magyar őseposz kutatásának azóta már klasszikus, megkerülhetetlen szövege, eredetileg a királyudvari kézitről a magyar fordítás alapján írandó tanulmány bevezetőjének készült.¹¹

Eposz és kulturális emlékezet

A következőkben Arany Jánosnak a *Naiv eposzunk* című írásában kíséreltem meg újraértelmezni azt a történettudomány és költészet kapcsolatára és különbségére vonatkozó gondolatot, amely vezérfonálként vonul végig írásán, legtömörebben talán ebben a mondatban összefoglalva: „Sajátságos sorsunk, hogy míg szerencsésb nemzetek legrégibb történetöket, hova a história nem ér, költői maradványokban nyomozzák: nekünk, megfordítva, a história nyújt némi vezérfonalat régi költészetünkhöz”.¹² Tehát ami hiányzik, az *nem* a történetírói elbeszélés. A legfőbb baj nem az *adatok* hiánya, hanem valami más, amit adott esetben a történettudomány száraz adataival kell kipótolni. A legjellemzőbb ilyen eljárás a *Toldi szerelmének* seregszemléje, a korban elérhető heraldikai és genealógiai forrásokra támaszkodva (részletesebben elemzi az esetet Dávidházi Péter).¹³ Itt világosan tetten érhető az eredeti eposzi funkció megfordulása. Míg az eposz mai olvasó számára unalmas és monoton seregszemléinek, genealógiáinak eredetileg az volt a funkciójuk, hallgatóságuk számára, hogy az arisztokrata családok rangját és bizonyos, például területi jogait az eposz tekintélyével alátámaszszák; Aranynál – legalábbis a felszínen – már csak a történettudomány által bizonyított adatok költői kiszínezéséről van szó. Miért éri meg fönntartani a funkcióvesztett eposzt, és költői formában megismételni a történettudomány által már föltárt adatokat? A másik oldalról megfogalmazva; mi az,

10 *A királyudvari kézirat, költemények a csehek őskorából*. Magyarította RIEDL Szende, Prága, Haase, 1856.

11 ARANY János, *Naiv eposzunk* = A. J., *Tanulmányok és kritikák*, szerk. S. VARGA Pál. 2. jav. kiad., Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2012, I. köt., 71–77.

12 *Uo.*, 74.

13 DÁVIDHÁZI, *Egy nemzeti tudomány születése...*, i. m., 425–428.

ami hiányzik, elégtelennek tetszik a történeti forrásokban. Ő ezt, költőként, a XIX. század közepének a fogalomkészletével, talán Arisztotelész *Poétiká-jától* sem függetlenül, leginkább a költői formaként, a történeti anyag költői kifejezőmódjaként írta le. Ez azonban önmagában kevés az értelmezéshez, hiszen nem a történelem tetszőleges költői kiszínezéséről van szó, hanem valami másról; az egykori krónikások és a mai történészek eseménytörténete mellett, mögött vagy egyenesen fölötte a történelem költői emlékezetének *hagyományáról*. A nemzeti nagy elbeszéléshez, modern szóval, a kollektív narratív identitáshoz nemcsak azt kell emlékezetünkben tartani, ami történt, hanem *azt a módot is, ahogyan emlékezni szoktunk* az eseményekre. Ennek a széttört emlékezettörténetnek az összeillesztése lenne tehát a költői és gondolkodói feladat, az őseposz rekonstrukciója révén. Arany János költői gyakorlatában és erre reflektáló elméleti munkásságában ugyanazokkal a dilemmákkal találkozunk, amelyek több mint száz évvel később a *kulturális emlékezet* terminusában fogalmazódtak meg. Ahogyan a kérdés egyik legnevesebb kutatója megfogalmazta, a történet mellett az emlékezés történetének rekonstrukciója, az emlékek feltárása mellett az *emléknyomok* feltárása kerül itt előtérbe.¹⁴

14 Jan ASSMANN, *Mózes, az egyiptomi: Egy emlékenyom megfejtése*, Bp., Osiris, 2003.